

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

Türkiye'nin Libya'daki Stratejik Etkisi ve Geleceği

Turan KIŞLAKÇI
Gazeteci

16 Temmuz 2020 | DİPAM Ofis, İstanbul

Seminer Notları

Orta Doğu tanımı aslında Arap dünyasını anlatmaktadır. Arap dünyası 22 ülkeden oluşmaktadır ve Arap dünyasını bu anlamda dörde bölebilmekteyiz. Körfez bölgesi, Maşrik-ül Arabi, Mağrib-ül Arabi ve Afro-Arap bölgesi yani zenci ama Arapça konuşanlar. Körfez'deki Araplar da ikiye ayrılmaktadır: Bedeviler ve hadarîler. Hadarî, şehirli demektir. Özellikle Körfez'deki sorun ne dersiniz işte bu ayrımdır. Körfez'de mesela Katar ile Suud

arasındaki fark nedir? Katarlılar geçmişte inci ticaretiyle para kazanmış, geçmişten beri ticaretle uğraşmışlardır. Bu yüzden Arapları aynı kefeye koymamak lazım çünkü Suudi Arabistan'la Katar farklıdır özellikle şu an doğalgaz da bulunduğu için Katar'ın durumu daha da farklılaşmıştır.

İkinci önemli olan unsur ise kabileciliktir. Arap dünyasında birisi "ben Arap'ım" diyorsa o kişinin kökenlerinin Yemen'e dayanması gerekmektedir. Çünkü bütün asıl

Araplar'ın kökeni buraya dayanmaktadır. Arap ismi bile Yemen'den çıkmıştır. Araplar Arabistan'dan çıkarak dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır. Lübnan, Filistin ise muhtemelen Araplaşmış Fenikelilerdir. Diğer bir yandan ise aşiretin hangi kabilenin parçası olduğu önemlidir. Bunlar Arap dünyasının belli ülkelerinde daha fazla öne çıkmaktadır. Örneğin, en önemli yerlerden birincisi Yemen'dir. Yemen'de kabilecilik çok önemlidir. İkincisi Irak'tır. Biz Irak'taki olayları okurken Şii ve Sünni ayrımına göre okumaktayız. Bir kabilenin yarısı Şii, yarısı Sünni iken birbirlerine yardımcı olabiliyorlar. Örneğin, Suudi Arabistan en son Katar'ı kuşatma kararı aldığı anda bütün Temim ailesi (ki köklü bir kabiledir) Suudi Arabistan, Katar'a saldırırsa biz de savaş ilan ederiz demişlerdir. Hatta Irak'taki Şii Temim ailesi bile böyle söylemiştir. Normalde birbirlerinin düşüncelerini kabul etmezler fakat böyle durumlarda birbirlerini desteklemektedirler.

Öte yandan, eskiden Mağrip denildiğinde Libya anlaşılmaktadır. Yani asıl Mağrip Libya'dır. Hatta beşinci yüzyıla kadar yazılan batılı eserlerde bile Afrika denildiği zaman Libya kastedilmektedir. Çünkü Libya ticaretin ana merkezidir. Libya ismi de Libos, Libian'dan gelmektedir yani aslında Romalılar'ın inşa ettiği bir şehirdir. Fakat 1900'den sonra Libya denildiğinde tüm ülke kastedilmiştir. Mesela önceden Osmanlı, Libya için Trablus derdi yani şu anki tüm Libya'yı kapsayan yerin adı Trablus'tur.

Öte yandan, Libya'da Barka adı verilen bir bölge vardır. Mısır, tarihe dayanarak bu bölgenin kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. Bu bölge Libya'nın en yeşil bölgesidir. Meyvenin ve yeşilin çok bol olduğu bir bölgedir. Bir diğer bölge ise Trablus'tur. Sirte'den başlayarak ta ki Tunus sınırına kadar devam etmektedir. İçinde

birçok farklı şehir vardır. Bir diğer bölge de Fizan'dır. Bu bölge de genelde çöldür. Fakat Süveyş Kanalı açılmadan önce ticaret için çok önemli bir duraktır. Tarih boyunca Afrika'ya girmek isteyen bütün imparatorluklar ana hedef olarak Libya'yı seçmiştir. Çünkü buraya hâkim olan Afrika'ya hükmetmiştir. Roma da böyle yapmıştır. Afrika'ya hükmetmek için üç şehir kurmuştur. Üçüne de Trablus demiştir. İtalya'daki yerin ismi bugün Tripoli'dir. Lübnan'dakinin ismi ise Trablusşam, Libya'daki Trablus ise Trablusgarp'tır. Bu sebeple Libya'da birçok Roma eseri bulabilirsiniz. Fakat Kaddafi zamanında ülke turizme kapatıldığı için buralar gelişmemiştir.

Osmanlı, Yavuz Selim'e kadar bu bölgeleri çok fazla önemsememiştir. Türkler tarih boyunca kendilerini hep bir yol seçmişlerdir. Orta Asya'dan çıktıklarında hedefleri hep batıdır. Ünlü bir Türk atasözüdür veyahut ta İskit atasözü olarak da geçmektedir: "Ekin ekme eğlenirsin, bağ belleme bağlanırsın, bin atına git batıya beylenirsin." Onun için Türkler hep ata binmiş ve batıya doğru gitmişlerdir. Çünkü bütün nehirler ve bütün denizler batıya akmaktadır. Oğuz Kağan'ın güzel bir sözü vardır: "Ey Türkler, daha deniz, daha ırmak." Yani hedefiniz ırmaklar ve denizlerdir... Mesela Cengizhan da bundan hareketle ilerlemiştir. Cengizhan'ın gerçek ismi Timuçin'dir. Toprakları denizlere ulaştığı zaman bir devlet için denizlerin çok önemli olduğunu söylemiştir. Denizlerin olmadığı yerde devletin kurulmamasını söylemiştir. Onun için adını bile değiştirmiş ve Tengiz koymuştur. Biz bugün Cengiz diye telaffuz ediyoruz, manası Moğolca'da deniz demektir. Öte yandan, kendisinin danışmanı olmasını isteyen Timur'a rağmen İbn Haldun bunu kabul etmemiş fakat şu nasihatte bulunmuştur:

“Sen devletinin güçlü ve devamlı olmasını istiyorsan, mutlaka denize sınır olan bir toprağın bulunsun. Yoksa uzun yaşayamaz devletin.” demiştir. Fakat Timur, Akdeniz’i bu sebeple tamamen fethetmek isterken oğullarının kavga ettiğini duyunca tekrar ana toprağına dönmek zorunda kalmış ve bu emeline ulaşamamıştır. Türkler de bundan dolayı Akdeniz’i ve Karadeniz’i çok önemsemişlerdir. Öz Türkçe’de ak demek güney; kara demek kuzey anlamına gelmektedir. Orta Asya’dan geldikleri için bakışları bu şekildedir. Libya da Akdeniz bölgesindeki en önemli devletlerden birisidir. Savaşçı ve kadim bir topluluktur ve büyük medeniyetler burada kurulmuştur. 1400’lerden sonra özellikle Endülüs’te yıkıldığı için Portekiz ve İspanyolların yeni hedefi Kuzey Afrika olmuştur. Osmanlı’da buna müsaade etmek istememiştir. Barbaros Hayrettin Paşa, Sinan Paşa, Oruç Reis, Ali Paşa, Murat Paşa, Turgut Reis gibi daha birçok Kaptan-ı Derya’sını buraya göndermiştir. 1551’de 30 yıllık bir mücadeleden sonra Libya’yı İspanyol ve Portekizler’den bizimkiler geri almıştır. Eğer bir 50 yıl daha almamış olsaydık Endülüs’ün yaşadığını Kuzey Afrika’daki Müslümanlar da yaşayacaktı. Şu anki Tunus Meclis Başkanı Gannuşî, İstanbul’a her geldiğinde Sinan Paşa’nın mezarına gitmiştir. Derdi ki “eğer Sinan Paşa olmasaydı biz bugün Hristiyan olurduk”. Fakat 1800’lerden sonra buralar Batılılar tarafından işgal edilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı açısından en son düşen kale Libya’dır. Balkanlar ve Arap devletlerinin bizden ayrılışı Birinci Dünya Harbi’ne tekabül ederken Libya bizden 1969’da ayrılmıştır. Bu zamana kadar Libya kendisini hala Türkiye’ye bağlı kabul etmektedir. Eğer Kaddafi darbe yapmış olmasaydı hala bize bağlı olacaktı hatta 1950’lerde Türkiye’nin oraya başbakan atadığını da bilmekteyiz. 1551’den sonra

görüyoruz ki Osmanlı’nın oraya atadığı valiler Anadolu’dan birçok aileyi Libya’ya götürmüşlerdir. Mesela 1700’lerde Libya Beylerbeyi olunca Karaman’dan oldukça fazla kişi oraya götürülmüştür. Hatta şu anki Başbakan (Fayiz el-Sarac) da Karaman’dan gelen ailenin mensubudur. Libya’ya gittiğinizde orada birçok, kökeni Türk aile bulabilirsiniz. Hatta ilginç olan oradaki birçok zenci kabile bile kendilerini Türk olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte Milli Mücadele zamanında da birçok ünlü komutan Libya’ya gitmiş ve orada mücadele etmiştir. Burada ilk gerilla mücadelesini dünyaya öğreten Osmanlılar olmuştur. Aynı zamanda dünyada ilk defa savaş uçaklarının kullanıldığı muharebe de Trablusgarp Muharebesi’dir. O zamanlar balon şeklinde uçaklar vardır ve yukarıdan İtalyanlar bomba atmıştır. Osmanlı burada çok kayıplar vermiştir. Sonrasında Balkanlar’da da ayrılıklar başlayınca Osmanlı Trablusgarp Cephesi’ndeki askerlerini buralara göndermiştir. Fakat Libya’da adeta bir nesil yetiştirmişlerdir. Ömer Muhtar da buradaki gerilla eğitimi alanlardan birisidir. İşte Libya’nın bizimle böyle bir bağı vardır.

Bu bölgelere ait Anadolu’dan bir Türk kızının ağıtlarını içeren türküler görmüştüm. Mesela, Cezayir ile ilgili böyle bir türkü görmüştüm. Bunu araştırdığımda gördüm ki 1820’lerde Anadolu’dan binlerce genç Fransızlarla mücadele için buraya gönderilmiştir. Bir Rus tarihçiden öğrendiğim kadarıyla orada 30.000 şehit vermişiz. Aynı şey bizim için de geçerli yani 1551’den 1969’a kadar biz orada binlerce şehit vermişiz. Şimdi adam soruyor: “Libya’da ne işimiz var?” Kökünü inkâr edersen, atanı inkâr edersen bunu tabii ki sorarsın. Fakat atana, köküne sahip çıkarsan neden Libya’dayız demezsin. Yahu biz neden oradan ayrıldık da şu an orada değiliz diye

sorarsın. İngilizler ellerindeki yerleri kaybettiler ama Commonwealth diye bir şey kurdular ve hala oralara hükmetmeye çalışıyorlardır.

Tekrar Akdeniz'e baktığımızda bu coğrafyaya hükmetmek istiyorsak en uzun sınırı olan ve en önemli ülke Libya'dır. Akdeniz'de bir etkimizin ve gücünüzün olmasını istiyorsanız işte burada Libya'yla bir anlaşma yapmak zorundasınız. Biz de Mavi Deniz Antlaşması yaptık Libya'yla ve bu yüzden tüm Avrupa çok rahatsız. 1800'lerde Amerikalılar Akdeniz'i çalışıyorlar ve en önemli ülkenin Libya olduğunu söylüyorlar. İlginçtir ki, bizim Amerikalılarla ilk karşılaşmamız da yine 1830'larda Libya üzerinden olmuştur. Tam bu noktada Amerika ile Rusya arasında Akdeniz'in güvenliğinin Osmanlı'ya ait olduğuna dair bir anlaşma yapılmış ve tarih olarak herhangi bir sınır konulmamıştır.

Bununla birlikte Tunus da önemlidir. Örneğin, Gannuşi şu an Libya ile tekrardan birleşme istiyor. Çünkü baktığımızda Tunus küçük bir devlet ve nüfusu 10 milyon; oysa Libya çok daha büyük bir devlet iken nüfusu Tunus'a göre çok daha azdır.

İşte bu önceki anlaşmalarla birlikte en son yapılan anlaşmayla devlet olmanın gereği yerine getirilmiş ve Akdeniz'deki tüm dengeler bozulmuştur. Uluslararası arenada böylece kimse Türkiye'ye karşı çıkamaz hale gelmiştir. Akdeniz'in hükümranlılığı şu an ele geçirilmiştir. İtalyanlar da Yunanlar da ve hatta İsraililer de artık Akdeniz'de bir şey yapmak istiyorlarsa Türkiye'den izin almak zorundadırlar. Bu manada Hafter'in kazanmasını bu yüzden istiyorlar çünkü Hafter kazanınca bu anlaşmayı iptal edecek ve Türkiye, Akdeniz'de balık bile tutamaz bir hale gelecektir. Ama biz ne yaptık, şu anda Fas'a kadar gidip balık tutabiliyoruz artık.

Libya'nın biraz daha içine bakacak olursak şu an meşhur olmayan hükümet Mısır'ın Libya'ya girebileceğini söyledi. Fakat meşru bir karar olmadığı için şuan bu manada bir gelişme olmadı. Öte yandan Rusya'nın havaalanlarının olduğu yer Trablus Hükümeti tarafından kuşatıldı. Ruslar da buna tepki olarak El-Bab'ı bombaladı. Şu anda Trablus Hükümeti'nin tek bir emirle Sirte ve Cufra'yı alabilecek bir kuvveti oluştu. Ruslar da bu hazırlığın bu kadar hızlı olmasına şaşırdılar. Bunu engelleyebilecek tek kuvvet şu an için Mısır ordusudur. Fakat bence Mısır ordusu böyle bir şeye girişmez veya Fransa ve İsrail'in gazıyla böyle bir şeyi yapabilirler de; çünkü şu anki hükümet için insanın bir kıymeti yoktur. İsrail ve Fransa'nın çıkarı onlar için daha önemlidir. Libya da özellikle kabilelerin güçlü olduğu bir ülkedir. O yüzden böyle bir yere gidiyorsanız orada tüm kabinelerin gönlünü almaya özen göstermelisiniz. İngilizler bu coğrafyada bunu başardılar. Osmanlı'yı aslında yıkabilmelerinin en büyük sebeplerinden birisi budur. Bugün de aynı şey Irak'ta da bu geçerli Yemen'de de Libya'da da geçerlidir.

Sonuç olarak baktığımızda, Libya için 4 olası senaryo konuşulmaktadır:

1. Serrac ve Hafter'in Anlaşması (Berlin Görüşmeleri)
2. Kahire Beyanı Antlaşması: ana hattıyla Tobruk ve Trablus bir araya gelsin; fakat petrol bölgeleri Tobruk'a bağlı olsun denilmektedir. Trablus Hükümeti bunu baştan reddetmiştir.
3. Ruslar diyor ki bir tarafta Tobruk bir tarafta Trablus hükümeti olsun, Sirte ve Cufra'yı yani petrol bölgesini bağımsız bir bölge ilan edelim. Bu da Libya'nın bölünmesi demektir.

4. Trablusgarp Hükümeti’nin Petrol Bölgesinin sahibi olması ve diğer bölgelerin karşı tarafa kalmasıdır. Bize göre Trablus Hükümeti’nin bu petrol bölgesini alması lazım aksi takdirde bu Libya’nın bölünmesi anlamına gelir.

dipam

DİPLOMATİK İLİŞKİLER ve POLİTİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER for DIPLOMATIC AFFAIRS and POLITICAL STUDIES

+90 216 310 30 40 info@dipam.org
+90 216 310 30 50 www.dipam.org
Murat Reis Mahallesi Gazi Caddesi No:69
Üsküdar/İstanbul

KONUŞMACI HAKKINDA

Turan KIŞLAĞI 1973 yılında Bingöl’de doğdu. Türkiye ve Pakistan’da farklı üniversitelerden ekonomi, din, felsefe ve uluslararası ilişkiler üzerine eğitim aldı. Türk-Arap dünyası tarafından çok iyi tanınan siyasetçi, gazeteci ve edebiyatçı yazar. Arap dünyasında gönüllü Türk-Arap kültür elçisi olarak ünlendi. Ortadoğu üzerine yazdığı kitapları ile Türk-Arap düşünce dünyasına derin bir bütünlük ve renk kazandırması ile biliniyor. 2018-19 yıllarında Katar Kültür Bakanlığı’nda müsteşarlık görevini yürüten Kışlağ, çeşitli medya kuruluşlarında yöneticilik yapmaktadır.